

Montserrat Bacardí
Imma Estany

EL *QUIXOT* EN CATALÀ

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2006

ÍNDIX GENERAL

PRESENTACIÓ	7
-----------------------	---

PRIMERA PART CERVANTISME CATALÀ

1. NOTES SOBRE LA DIFUSIÓ EUROPEA DEL <i>QUIXOT</i>	13
2. PRIMERES PASSES DEL <i>QUIXOT</i> en terres catalanes	17
3. LES DARRERES DÈCADES DEL SEGLE XIX	27
3.1. La dècada dels setanta	27
3.1.1. El projecte de Francesc López i Fabra	28
3.1.2. Homenatges. L'Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera	36
3.1.3. Publicacions	40
3.1.4. La polèmica sobre la traduïbilitat del <i>Quixot</i>	44
3.2. La dècada dels vuitanta	47
4. EL TOMBANT DE SEGLE	55
4.1. L'estudi de Francesc Carreras i Candi i la rèplica de Joan Gi- vanel i Mas	56
4.2. La bibliografia de Leopold Rius i de Llostellas	60
4.3. Altres publicacions	61
5. 1905, EL TERCER CENTENARI	65
5.1. Homenatges acadèmics	69
5.2. Homenatges populars	75
5.3. El <i>Quixot</i> al teatre	79
5.4. Altres publicacions	82

6.	FINS A LA GUERRA	87
6.1.	1916, un altre centenari	88
6.2.	Més homenatges	91
6.3.	Publicacions	94
6.4.	La labor dels cervantistes	101
6.4.1.	Isidre Bonsoms i Sicart	101
6.4.2.	Joan Givanel i Mas	104
6.4.3.	Francesc Martínez i Martínez	106
6.4.4.	Joan Suñé i Benages	108
6.4.5.	Joan Sedó i Peris-Mencheta	111
7.	DESPRÉS DE LA GUERRA. A TALL D'EPÍLEG	115

SEGONA PART LES TRADUCCIONS CATALANES DEL *QUIXOT*

1.	LES TRADUCCIONS DEL <i>QUIXOT</i> DES DE MITJAN SEGLE XIX FINS A 1906	121
1.1.	Les traduccions completes	121
1.1.1.	La traducció d'Eduard Tàmaro (1882)	121
1.1.2.	La traducció d'Antoni Bulbena i Tusell (1891)	128
1.1.3.	La traducció d'Ildefons Rullan (1905-1906)	139
1.2.	Les traduccions parcials	148
1.2.1.	La traducció de Jaume Pujol (1846-1850?)	148
1.2.2.	La traducció de Magí Pers i Ramona (1847)	152
1.2.3.	Les traduccions de Francesc Pelagi Briz (1868, 1873 i 1875)	154
1.2.4.	La traducció de Gaietà Vidal i de Valenciano (1873)	160
1.2.5.	La traducció d'Ignasi Petit i Riera (1879)	162
1.2.6.	Les traduccions d'Antoni Bulbena i Tusell (1887, 1890, 1895 i 1905)	166
1.2.7.	La traducció de Joan Rosselló de Son Fortesa (1905)	172
1.3.	Les adaptacions	175
1.3.1.	L'adaptació juvenil d'Antoni Bulbena i Tusell (1894)	175
1.3.2.	L'adaptació en vers de Ricard Clausells (1905)	178
2.	LES TRADUCCIONS DEL <i>QUIXOT</i> DES DE 1907 FINS A 1968	181
2.1.	Les traduccions d'Antoni Bulbena i Tusell (1928, 1930, 1936 i 1937)	183
2.2.	La traducció de Francesc Martínez i Martínez (1933, 1941 i 1944)	193

EL <i>QUIXOT</i> EN CATALÀ	251
3. LES TRADUCCIONS DEL <i>QUIXOT</i> DES DE 1969 FINS A 2004	199
3.1. Les traduccions	200
3.1.1. La traducció completa de Joaquim Civera i Sormaní (1969)	200
3.1.2. La traducció anticipada de Josep M. Casasayas i Truyols (1986)	204
3.2. Les adaptacions	206
3.2.1. L'adaptació infantil de Marketing Ibèrica traduïda per Enric Piferrer i Chafer (1971)	206
3.2.2. L'adaptació escènica de Jordi Voltas (1975)	207
3.2.3. L'adaptació juvenil de Joan Valls (1983)	208
3.2.4. L'adaptació escènica de Pere Sans i Falguera (1984)	210
3.2.5. L'adaptació infantil de Marta Giráldez i Puvill (1986)	211
3.2.6. L'adaptació juvenil de José Luis Giménez-Frontín traduïda per Josep Daurella (1990)	212
4. 2005, EL QUART CENTENARI	213
4.1. La traducció completa de Josep M. Casasayas i Truyols	213
4.2. L'adaptació infantil d'Anna Obiols	219
4.3. L'adaptació juvenil de Vicente Muñoz Puelles traduïda per Josep Palomero	220
4.4. L'adaptació juvenil d'Armonía Rodríguez traduïda per Jordi Teixidor	222
4.5. L'adaptació infantil de Rosa Navarro Duran traduïda per Joan Pau Hernández	223
4.6. L'adaptació infantil de Carlos Reviejo traduïda per Núria Font i Farré	225
5. RELACIÓ DE TRADUCCIONS DEL <i>QUIXOT</i> AL CATALÀ	227
BIBLIOGRAFIA	231
ÍNDIX DE NOMS	241

PRESENTACIÓ

Que en poc més de cent anys el *Quixot* hagi estat traduït complet al català sis vegades constitueix una fita irrefutable. Tanta reincidència només pot equiparar-se amb la Bíblia o amb la *Divina Comèdia* i, en un altre pla, amb algunes peces de Shakespeare o Molière, alguna epopeia suposadament edificant, com *Treasure Island* de R.L. Stevenson, o algun poema fundacional, com *The Waste Land* de T.S. Eliot, textos tots amb una sobrecàrrega hermenèutica considerable, però força més breus que la novel·la de Cervantes. Si a les sis traduccions íntegres, n'hi afegim vora una trentena de parcials, tots els paral·lelismes queden curts, fora de la Bíblia, naturalment, amb un bagatge religiós únic. Rere la profusió de versions, s'hi oculta una devoció comparable, per exemple, a la que van experimentar alguns modernistes per Wagner, amb la diferència que el gros de la febre cervantina va produir-se les darreres dècades del XIX i ha perdurat, gràcies a alguns franc-tiradors, fins avui dia. En un cert sentit, no s'ha estroncat mai, d'aleshores ençà. Ha sobreviscut desastres colonials, guerres, dictadures i democràcies, probablement perquè s'ha mantingut bastant al marge dels successius moments presents, encara que hagi aprofitat la celebració de les efemèrides de rigor. Com ha estat repetit, el cervantisme català té unes característiques pròpies, més estudiades i aplaudides des de fora del país que no pas des de dins mateix.

Aquest treball mira d'aproximar-s'hi, de presentar-ne una primera exploració, que caldrà completar amb altres treballs específics. Des d'una perspectiva panoràmica, mostrem un seguit de fets i dades sobresortints d'entre un cúmul de material inexhaurible, com Carme Riera ha fet palès en l'anàlisi de la repercussió a la premsa catalana, el 1905, del tercer centenari de la novel·la.¹ La nostra aportació malda per fer aflorar informacions que poden servir d'estímul per a emprendre estudis de detall, de plantejaments anàlegs o distints, talment com si es tractés d'una pedrera. La necessitat de fer-les conèixer ens hi em-

1. RIERA, Carme. *El Quijote desde el nacionalismo catalán, en torno al Tercer Centenario*. Barcelona: Destino, 2005.

peny, per damunt del risc d'un excés de divulgació. També, la necessitat d'estudis d'aquest tipus, que abordin els vincles amb les literatures estrangeres, més enllà del seguiment d'influències puntuals, com abans de la guerra ja havien assajat Alfons Par i Ramon Esquerra (amb la petja de l'obra de Shakespeare)² o Manuel de Montoliu (Goethe),³ i, després, Fèlix Cucurull (les relacions amb la literatura portuguesa)⁴ o Alfonsina Janés (Wagner).⁵ Com també ha estat prou repetit, no podem negligir l'estudi de la literatura traduïda dins el marc de la literatura catalana, ni des d'un punt de vista quantitatiu (amb uns percentatges sostinguts molt alts), ni qualitatiu (escomesa, sovint, amb un esperit més constructor que no pas reproductor).

Cal reconèixer que les relacions amb els veïns no sempre són fàcils, més que més compartint interessos de tota mena, de grat o per força. Les nombroses lectures del *Quixot*, tant generacionals com individuals, il·lustren igualment els lligams entre els territoris de parla catalana i els de parla castellana peninsulars. De ben segur, cap altre llibre de ficció no ha suscitat tantes interpretacions distintes, en funció del context, dels interessos o dels mateixos lectors, fins al punt que s'ha convertit en «indefugible»: d'una banda, ha encarnat valors del tot divergents i, de l'altra, per consegüent, ha forçat a manifestar-s'hi en un sentit o altre a escriptors, ideòlegs o polítics. Com els grans vademècums de tots els temps, el *Quixot* ha fornit tantes respostes com preguntes eren plantejades, a la mida justa. Nosaltres només hem revisat les de caràcter, diguem-ne, acadèmic i literari, i hem omès les de contingut polític (els comentaris d'Almirall o de Prat de la Riba, o les invectives per la pèrdua de les colònies, per exemple), l'examen epidèrmic de les quals requereix, pel cap baix, una altra monografia.

El Quixot en català és dividit en dues parts diferenciades. En la primera hem resseguit, sumàriament, les principals contribucions a l'estudi i a la difusió de l'obra des de la dècada dels setanta del segle XIX fins a la guerra civil, amb unes notes succintes sobre el període anterior i posterior, com també sobre la recepció europea, precises per a situar els orígens de l'afecció catalana. En aquest mig segle llarg, es desenvolupa i decau, seguint un procés natural, fins que els anys quaranta experimenta una nova revifalla, forçada per les circumstàncies polítiques, la qual exigeix un estudi separat; en les darreres dècades les lleis de l'oferta i la demanada del mercat editorial han condicionat l'a-

2. PAR, Alfons. *Shakespeare en la literatura española*. Madrid: Librería General de Victoriano Suárez; Barcelona: Biblioteca Balmes, 1935.

ESQUERRA, Ramon. *Shakespeare a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Publicacions de la Institució del Teatre, 1937.

3. MONTOLIU, Manuel de. *Goethe en la literatura catalana*. Barcelona: Publicacions de «La Revista», 1935.

4. CUCURULL, Fèlix. *Dos pobles ibèrics*. Barcelona: Selecta, 1967.

5. JANÉS NADAL, Alfonsina. *L'obra de Richard Wagner a Barcelona*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana / Ajuntament de Barcelona, 1883.

parició de nou material quixotesc. En la primera part, que pren el títol d'un parell d'articles de Ramon Miquel i Planas, «Cervantisme català»⁶, abordem, doncs, les contribucions d'homenatges i de centenaris, de bibliògrafs i d'especialistes, de peces teatrals i, excepcionalment, d'alguns monogràfics de la premsa (és obvi que caldria fer-ne un buidatge íntegre per a acarar-se al fenomen amb prou rigor), a fi i efecte d'emmarcar la munió de traduccions i d'adaptacions que presentem en la segona part. D'un corpus tan extens, només podem proporcionar-ne, a més d'una mostra (transcrita tal qual, sense cap tipus d'intervenció), quatre dades, centrades, sobretot, en la trajectòria del traductor, en els textos preliminars i les notes de traducció i en alguns aspectes menors de l'inici de cadascuna de les versions (per contrastar-les amb el text original ens hem servit de l'edició dirigida per Francisco Rico).⁷ No cal dir que una anàlisi exhaustiva de cadascuna demanaria un grapat d'estudis. Davant una mancança bibliogràfica tan ostentosa, ens arrisquem a oferir-ne una visió, molt provisional, de conjunt. A l'últim, cal fer constar que la bibliografia no inclou obres de caràcter general ni tampoc els articles de premsa citats en el cos del treball.

Moltes persones han contribuït, d'una manera o altra, que aquest llibre arribés a port i no ens sabem estar d'agrair-los-ho: Lluís Casasayas, Sílvia Coll-Vinent, Lluïsa Cotoner, Pilar Godayol, Judit Fontcuberta, Assumpta Forteza, Josep Massot i Muntaner, Carles Mengual, Gustau Muñoz, Francesc Parcerisas, Carme Riera, Lluís del Romero, Joaquim Sala-Sanahuja, Carmelina Sánchez-Cutillas, Mireia Sopena, Dolors Udina i Xus Ugarte, a més de l'eficient personal de la Biblioteca de Catalunya que té cura del magne fons cervantí. Sense el seu suport, el camí hauria estat més costerut, inexorablement.

6. MIQUEL Y PLANAS, Ramón. «Cervantisme català». *Juventut*, vi, 276 (25 maig 1905), p. 329-332; 277 (1 juny 1905), p. 345-348.

7. CERVANTES, Miguel de. *Don Quijote de la Mancha*. Ed. de Francisco Rico. Barcelona: Instituto Cervantes / Crítica, 1998.